

Yayın Geliş Tarihi: 03.01.2025

Yayına Kabul Tarihi: 15.03.2025

Online Yayın Tarihi: 15.06.2025

<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1612744>

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 27, Sayı: 2, Yıl: 2025, Sayfa: 696-719

E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

AKRAN ZORBALIĞININ SOSYOLOJİK BOYUTU: TOPLUMSAL CİNSİYET, OKUL KÜLTÜRÜ VE AİLE ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA AKRAN ZORBALIĞI

Erdal ÇETİN*

Öz¹

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet, okul kültürü ve aile özelliklerinin akran zorbalığı ile ilişkisi ele alınmıştır. Karma yöntemin uygulandığı araştırmada nicel veriler için akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu, nitel veriler için de yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Anket çalışmasına Batman ilinde ikamet eden ve 14-18 yaş aralığında bulunan 165'i kadın 199'u erkek olmak üzere 364 kişi katılmıştır. Nitel araştırmada ise 6'sı erkek, 6'sı kadın 12 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmada elde edilen nicel verilerde hem akran zorbalığı hem de akran zorbalığı mağduriyetinde cinsiyetin anlamlı bir değişken olduğu görülmüş ve erkeklerin daha fazla zorbalık davranışında bulunup daha fazla zorbalık mağduru olduğu belirlenmiştir. Yine katılımcıların lise türleri ve akran zorbalığı ile akran zorbalığı mağduriyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Meslek lisesi öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer lise öğrencilerine göre yüksek olduğu ve meslek lisesi öğrencilerinin daha fazla zorba ve zorbalık mağduru oldukları ortaya çıkmıştır. Son olarak aile ile ilişkili değişkenlere bakıldığında, düşük sosyo-ekonomik koşulların ve anne-baba eğitim düzeyinin güçlü birer faktör olduğu dikkat çekmiştir. Alt gelir grubunda olduğunu beyan eden öğrencilerinin ortalama puanlarının üst gelir grubunda olduklarını beyan eden öğrencilere göre yüksek olduğu; yine alt gelir grubunun hem orta gelir hem de üst gelir grubuna göre daha fazla zorbalık davranışında bulunup daha fazla akran zorbalığına maruz kaldıkları belirlenmiştir. Nitel araştırma bulgularında ise toplumsal cinsiyet, okul kültürü ve aile özelliklerinin önemli olduğu

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Çetin, E. (2025). Akran zorbalığının sosyolojik boyutu: Toplumsal cinsiyet, okul kültürü ve aile özellikleri bağlamında akran zorbalığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27 (2), 696-719.

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-4258-123X, erdal.cetin@batman.edu.tr

¹ Çalışma için Batman Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (2024/06 toplantı sayısı, 32 nolu karar) izin alınmıştır.

görülmüştür. Tüm bu veriler akran zorbalığı ve mağduriyetinin eşitsizliklerin yeniden ortaya çıktığı toplumsal bir davranış olduğunu gösterebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Ergenlik, Eşitsizlikler, Okul, Toplumsal Cinsiyet.

THE SOCIOLOGICAL DIMENSION OF PEER BULLYING: PEER BULLYING IN THE CONTEXT OF GENDER, SCHOOL CULTURE, AND FAMILY CHARACTERISTIC

Abstract

In this study, the relationship between gender, school culture and family characteristics and peer bullying was discussed. In the study where mixed method was applied, peer bullying scale adolescent form was used for quantitative data and semi-structured interview form was used for qualitative data. The survey was conducted with 364 participants residing in the Batman province, aged 14-18, including 165 females and 199 males. In the qualitative research, 12 individuals were interviewed, 6 of whom were male and 6 female. The findings from the quantitative data revealed that gender was a significant variable in both peer bullying and victimization. It was determined that males engaged in more bullying behaviors and were more likely to be victims of bullying. Additionally, the relationship between the type of high school attended and peer bullying as well as victimization was explored, with significant differences found. Students attending vocational high schools had higher average scores compared to those attending other types of high schools, and vocational high school students were more likely to both bully others and be victims of bullying. Lastly, when examining family-related variables, it was highlighted that low socioeconomic status and parental education level were strong factors. Students from lower-income backgrounds had higher average scores compared to those from higher-income backgrounds. Furthermore, students from lower-income groups exhibited more bullying behaviors and were more likely to be victims of peer bullying compared to students from middle- and upper-income groups. In the qualitative research findings, it was seen that gender, school culture and family characteristics were important. These data collectively suggest that peer bullying and victimization are social behaviors that reflect the reproduction of inequalities.

Keywords: Adolescence, Gender, Inequalities, Peer Bullying, School.

GİRİŞ

Akran zorbalığı son yıllarda yapılan tüm akademik araştırmalar ve bu araştırmalar ile geliştirilen önleyici ve müdahale edici çalışmalara rağmen hala güncel bir problemidir. Gelişmiş eğitim sistemlerine sahip devletlerden, daha zor

eğitim koşullarına sahip devletlere kadar bu problem görünür olmaya devam etmektedir. Özellikle teknolojik ilerlemeler ile birlikte sorunun niteliğinde değişimler meydana gelmekte ve zaman zaman kontrol edilmesi güç bazı durumlar yaşanmaktadır. Nitekim medyaya yansıyan haberler bu durumun bazı bireylerde intihara kadar uzanan tepkiler oluşturabildiğini göstermektedir.

Olweus'a (1993;1996) göre akran zorbalığı, bir bireyin başka bir birey ya da grup üzerinde güç sahibi olduğu koşullarla gerçekleştirdiği bilinçli ve süreklilik arz eden saldırgan eylemlerdir. Bu anlamda akran zorbalığı temel olarak güç ilişkisi, kasıtlılık ve tekrar/süreklilik olacak şekilde üç ana husustan beslenmektedir. Yine zorbalık bir kişi veya grubun daha güçsüz ve savunmasız bir kişi veya gruba psikolojik, sosyal veya fiziksel üstünlük kurması, zarar vermesi ve bu yönde çabalaması olarak açıklanabilir (Volk vd., 2014).

Akran zorbalığının sosyal bilimlere yansımaları genellikle psikoloji disiplinin yaptığı çalışmalar ile olmuştur. Psikoloji disiplininin akran zorbalığına ilişkin güçlü hâkimiyeti ve bu konuda yapılan çalışmalar akla sorunun diğer bir bağlamını ilgilendiren sosyolojinin konuya nasıl yaklaştığına dair bir soru getirmektedir. Donoghue ve Pascoe (2023), her ne kadar sosyoloji bilminde akran zorbalığı şeklinde ifade edilmese de gençlik çalışmalarında şiddet ve saldırganlık ile ilgili güçlü bir alt yapının olduğunu vurgulamaktadır. Onlara göre güç ilişkileri ve eşitsizlikler üzerinden değerlendirilen akran zorbalığının arkasında yatan toplumsal ilişkilere dikkat çekmek önem arz etmektedir. Akranlar arası ilişkilerde cinsiyet, etnik köken, ekonomik eşitsizlikler, statü ve okul kültürü gibi akran zorbalığına neden olan faktörler, toplumsal eşitsizliğin bir biçimi olmakta ve sosyolojinin eşitsizliklere ilişkin zengin alt yapısının zorbalığı toplumsal açıdan ele alınmasını gerekli hale getirmektedir (Migliaccio & Raskauskas, 2016; Peguero ,2012).

Akran zorbalığının eşitsizlikler ile ilişkisini yorumlayan Pascoe'ya (2013) göre zorbalık, toplumsal eşitsizliğin etkileşimsel bir yeniden üretimidir ve bu şekilde yorumlanması durumunda, gençlerin eşitsizliği yeniden üreterek birbirlerine kabul ettirmeye teşvik ettiklerini göstermektedir. Ona göre akran zorbalığı tarafsız, rastgele, izole edilmiş veya istenmeyen davranış biçimleri olarak alay etme, baskı kurma veya fiziksel müdahalede bulunma olayından çok daha karmaşık ve ciddi bir sorundur. Bu şekilde ele alındığında bu saldırganca davranışları patolojik davranış olarak görmekten ziyade normatif davranışlar olarak çerçevelemek gerekmektedir. Yani toplumsal olarak inşa edilen bu davranışlar sosyolojide sorunun patolojiye indirgeyen modellerin açıklamalarından çok büyük ve bir o kadar karmaşıktır (Pascoe, 2013).

Akran zorbalığının sosyolojik boyutu zorbalığın bireysel bir eylem kadar toplumsal bir yönünün olduğuna işaret eder. Migliaccio ve Raskauskas (2016) zorbalığı başlatan ve sürdüren gücün sadece bireysel bir güç değil grup içinde anlam bulan özelliğinde yattığını ifade etmektedir. Üstelik bu durum hem zorba davranışları hem de mağdur davranışları için geçerli olabilmektedir. Yine mağdurlar açısından şiddet ve zorbalığın bildirimini sosyal bağlamdan koparmak oldukça güçtür (Lai & Kao, 2018). Böylece farklı sosyal özelliklere (sınıf, cinsiyet, etnik köken, yönelim) yönelen ve bu gruplar içinde şekillenen saldırganlığı incelemek için sosyolojik teorilere ihtiyaç bulunmaktadır (Donoghue vd., 2023). Nitekim aynı zamanda birer suç kuramları olan rutin aktivite, sosyal kontrol ve damgalanma gibi teorilerin sapma ve suç davranışlarına ilişkin görüşleri (Kızmaz, 2005) okul içinde gelişen akran zorbalığı motivasyonu için kullanmak mümkün olabilmektedir. Bu yönüyle aile veya okul kültürü/iklimi, bireylerin eşitsizliklere ilişkin deneyimleri, bu eşitsizlikleri nasıl algıladıklarını ve hangi davranışları göstermeleri gerektiğini ya da maruz kaldıkları davranışlar karşısındaki tepkilerini de belirleyebilmektedir.

Akran zorbalığında bireyin diğer bireylerle ilişkisi ve bu ilişkinin toplumsal koşullarla şekillenmesi sosyolojik yaklaşımın güçlü vurgusudur. Yine zorbalığının yapısal bir sorun olarak incelenmesi oldukça önemlidir (Yoneyana & Naito, 2003). Yaygın söylem olan eşitsiz ilişkiler, sadece bireylerin kendi başına oluşturabileceği bir arka plana sahip olmayabilmektedir. Aynı zamanda toplumsal, kültürel ve sınıfsal özellikler, hem mağdur hem de failin eylemlerini yönlendiren bir mekanizma üretmektedir (Genç Hayat Vakfı, 2015). Örneğin hangi cinsiyet, sınıfsal özellik ya da kültürel yapıdan çocukların veya gençlerin mağdur edildikleri sorusu gündeme gelmektedir. Aynı şekilde söz konusu hangi bireyler bu eylemlere yönelmekte veya hangi toplumsal faktörlerin bu bireyleri zorbalıkta bulunmaya zorladıkları hususu sosyolojinin temel soruları olabilmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi akran zorbalığının toplumsal ilişkileri gösteren bir özelliğinin olduğu söylenebilir. Bu yönüyle her toplumsal yapının özellikleri içinde farklı gelişebilmektedir. Gruplaşma biçimleri, siyasal tercihler ile oluşan kutuplaşmalar, eşitsizlikler vb. birçok özellik hangi toplumlarda baskı kurmanın ya da baskıya ve şiddete maruz kalmanın bir biçimi olarak gelişip algılanıyorsa akran zorbalıkları için de aynı şekilde yeniden üretilebilmektedir. Akran zorbalığının sosyolojik bağlamı ile ele alındığı bu çalışmada, etnik ve dini olarak nispeten benzeşen ancak ekonomik eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet, güç ilişkileri, okul ortamı ve kültürü gibi hususlarda farklılaşan gruplara yansımaları ele alınmaktadır. Okul ortamında gelişen akran zorbalığı konusu hem fail hem de mağdur açısından incelenmiş ve iki farklı yöntem (nitel ve nicel) ile konunun farklı bağlamları değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma için karma yöntem ve karma araştırma desenlerinden sıralı açıklayıcı tasarım tercih edilmiştir. Sıralı açıklayıcı tasarımda nicel verilere öncelik verilir. Nitel veriler ise nicel verileri desteklemek için kullanılır (Creswell, 2003).

Veri Toplama Araçları

Nicel veriler için araştırmacı tarafından hazırlanan soru formunun yanında Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Belirleme Ergen Formu kullanılmıştır. Soru formunda katılımcıların demografik bilgilerinin yanı sıra akran zorbalığı davranışları sergilemelerine veya uğramalarına etki eden hususlara yönelik bazı sorular yer almıştır. Toplam 53 madde ve altı alt boyuttan oluşan ölçekte Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı toplam zorbalık ölçeği için 0,92; mağduriyet ölçeği için de 0,93 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte puan arttıkça akran zorbalığı veya mağduriyetinin artmakta ve her bir katılımcı için 5’li likert ile hesaplandığında en az 53, en fazla 265 puan ortaya çıkmaktadır.

Nitel verilerde bireysel görüşmeler tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış formlar ile gerçekleşen görüşmelerde akran zorbalığının nedenlerine ve nasıl geliştiğine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu şekilde daha derinlemesine bilgi toplanarak zorbalığın arka planında yer alan hususların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma Batman ilinde ikamet eden ve 14-18 yaş aralığında bulunan gençleri kapsamaktadır. Nicel verilerin elde edilmesi için rasgele örneklem yöntemi seçilmiş, bir kısmı yüz yüze ve bir kısmı Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi şekilde toplanmıştır. Tablo 1’de nicel araştırma kapsamında çalışmaya katılan örneklem özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 1. Nicel araştırma kapsamında ankete katılım gösteren bireylerin özellikleri

Katılımcıların özellikleri		Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	165	45,3
	Erkek	199	54,7
Okul	Meslek Liseleri	141	38,7
	Mahalli Anadolu Liseleri	141	38,7
	Fen ve Sınavlı Anadolu Liseleri	82	22,5
Yaş	13	18	4,9
	14	157	43,1
	15	96	26,4
	16	66	18,1

	17	23	6,3
	18	4	1,1
Gelir Grubu	Alt Gelir Grubu	123	33,8
	Orta Gelir Grubu	130	35,7
	Üst Gelir Grubu	111	30,5
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul ve altı	193	53,0
	Ortaokul	77	21,2
	Lise	55	15,1
	Üniversite	39	10,7
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul ve altı	88	24,2
	Ortaokul	84	23,1
	Lise	110	30,2
	Üniversite	82	22,5
Toplam		364	100,0

İki aylık veri toplama sürecinden sonra çalışmaya 382 kişi katılmıştır. Eksik doldurulmuş ya da çalışmanın güvenilirliği ve geçerliliğini etkileyen formlar çıkarıldığında 165'i kadın 199'u erkek olmak üzere 364 kişi üzerinden analizler yapılmıştır. Nicel araştırma kapasında görüşülen grubun %38,7 si Meslek Lisesi öğrencileri, %38,7'si Mahalli Anadolu Lisesi, %22,5'i ise Fen veya Sınavlı Anadolu Lisesi öğrencileri olmuştur.

Tablo 2. Nitel araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan kişilerin özellikleri

Kod adı	Cinsiyet	Yaş	Okul türü
Seda	Kadın	17	Meslek Lisesi
Mustafa	Erkek	16	Mahalli Anadolu Lisesi
Salih	Erkek	16	Mahalli Anadolu Lisesi
Kadir	Erkek	15	Fen veya S. Anadolu
Belma	Kadın	15	Fen veya S. Anadolu
Ayşe	Kadın	16	Fen veya S. Anadolu
Ömer	Erkek	16	Mahalli Meslek Lisesi
Yeliz	Kadın	17	Mahalli Anadolu Lisesi
Ali	Erkek	16	Meslek Lisesi
Orhan	Erkek	16	Mahalli Anadolu Lisesi
Zeynep	Kadın	16	Mahalli Anadolu Lisesi
Yeşim	Kadın	15	Fen veya S. Anadolu

Nitel araştırmaya 12 kişi katılmıştır. 15-17 yaş aralığında, altısı erkek, altısı kadın ve üç farklı okul türünde okuyan bireylerin oluşturduğu katılımcı grubu ile yarı yapılandırılmış form aracılığıyla görüşülmüştür. Amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen öğrencilerin kendilerini iyi ifade etmeleri ve akran zorbalığı konusunda deneyime sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Nitel çalışma kapsamında görüşme yapılan bireylerin özellikleri tablo 2'de verilmiştir.

Veri Analizi

Nicel veriler, IBM SPSS Statistics yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre katılımcıların demografik özelliklerini ve diğer temel değişkenleri tanımlamak için ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Yine katılımcı grubuna “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu” kullanılarak farklı gruplar arasındaki ortalamaların karşılaştırılması için “Bağımsız Örneklem T-Testi (iki grubun ortalamaları karşılaştırılırken) ve ANOVA (ikiden fazla grubun ortalamalarını karşılaştırırken)” testi uygulanmıştır. Ayrıca bazı sorular arasında Ki-kare ile anlamlılık düzeyleri belirlenmiştir.

Nitel çalışmada ise ilk adım, yapılan bireysel görüşmeler ile elde edilen verilerin toplanması olmuştur. Toplanan verilerde önemli bulgular veya temaların belirlenmesi için kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlama, verilerdeki belirli kelimeler, cümleler veya paragrafların etiketlenmesi işlemidir. Bu kodlar, veri kümeleri arasındaki benzerliklere ve farklılıklara dayanarak oluşturulmuş ve analiz sürecinin temelini oluşturmuştur. Katılımcılardan elde edilen veriler sonucunda yapılan kodlar gözden geçirilmiş ve benzer kodlar gruplandırılarak ana temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Tematik analizden elde edilen bulgular, araştırmanın genel amacı ve hedefleri doğrultusunda yorumlanmıştır. Bu süreçte, elde edilen tematik bulgular, üç ana tema altında birleştirilmiştir. Temalar toplumsal cinsiyet, okul kültürü ve aile özellikleri olarak belirlenmiştir.

Güvenirlilik ve Geçerlilik

Nicel araştırma kapsamında ölçeğin güvenirliği, iç tutarlılığı üzerinden değerlendirilmiş ve Cronbach's Alpha katsayısı ile ölçülmüştür. Genellikle, 0.70 ve üzeri Cronbach's Alpha değeri, kabul edilebilir iç tutarlılığı gösterir (Tavakol & Dennick, 2011). Çalışmada hem akran zorbalığı hem akran zorbalığı mağduriyeti için ayrı ayrı değerlendirilmiş ve akran zorbalığı 0,917; akran zorbalığı mağduriyeti ise 0,913 olarak ölçülmüştür. Yine tüm ölçek puanlarının ve alt boyut puanlarının çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve değerlerin +1.5 ile -1.5 aralığında olup olmadığına bakılmıştır (Tabachnick & Fidell, 2020). Hem akran zorbalığı (çarpıklık değerleri 1,202-0,128; basıklık değerleri 0,977-0,255) hem akran zorbalığı mağduriyetinin (çarpıklık değerleri 1,132-0,128; basıklık değerleri 0,887-0,255) uygun aralıkta olduğu belirlenmiştir.

Nitel çalışmada bireysel görüşmelerdeki yarı yapılandırılmış soru setleri, literatürden yararlanarak hazırlanmıştır. Ayrıca uzman görüşleri ile pilot çalışma doğrultusunda revize edilmiştir. Yine kodlama ve temalandırma sürecinde araştırmacının yanında ikinci bir kodlayıcıdan faydalanılmıştır. Uyum yüzdesi

hesaplanarak kodlama işleminin güvenilirliği sağlanmıştır. Ayrıca çalışmanın başında hem nicel hem de nitel veri toplama süreci için pilot çalışma yapılmış, sonrasında elde edilen bulgular ile revize edilerek güvenilirlik ve geçerliliğine katkı sunulması hedeflenmiştir.

Etik Konular

Çalışma için öncelikle Batman Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır. Alınan etik kurul izninden sonra gönüllü onam formları ile veli izin formları çıkarılmıştır. Yüz yüze yapılan çalışmalarda veli izni ve katılımcı onam formu imzalatılmıştır. Ayrıca çevrimiçi anket çalışmasına katılmadan önce hem katılımcılar hem de veliler için onam formları üzerinden onay vermeleri istenmiştir. Çalışmanın tüm aşamasında katılımcılara katılımın gönüllü olduğu, istemedikleri sorulara cevap vermeme ve istemeleri halinde formları dolduramayabilecekleri hatırlatılmıştır. Yine bireysel görüşmelerde hem araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği hem de bireyin temel hakları gözetilerek yapılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Şiddet ve saldırganlığın özel bir boyutu olan akran zorbalığı tek bir nedene indirgenmeyecek kadar karmaşık bir olgudur. Şiddetin kişisel özellikleri ve ilişkilerinden başlayarak toplumsal ve kültürel bağlamlara uzanan çok yönlü özelliğine dikkat çeken ekolojik modelin önermelerini (Heise, 1998) akran zorbalığı için de genellemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda akran zorbalığının bireyin cinsiyeti, aile özellikleri ve okul kültürü ile bu faktörlerin toplumsal ve kültürel olarak ortaya çıkardığı eşitsiz ilişki ve inşa süreçlerinin etkisi altında geliştiği görülebilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet ile İlişki Bulgular

Tablo 3'e bakıldığında akran zorbalığı ve onun alt boyutu olana fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Akran zorbalığı ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	SS	t	P
Akran zorbalığı (Toplam)	Kadın	165	93,56	19,	-5,09	0,000
	Erkek	199	106,36	27,		
Fiziksel zorbalık	Kadın	165	39,70	4,5	-5,50	0,000
	Erkek	199	42,72	5,7		
Sözel zorbalık	Kadın	165	11,18	4,9	-4,35	0,000
	Erkek	199	13,76	6,1		

İzolasyon	Kadın	165	8,43	3,1	-4,44	0,000
	Erkek	199	10,36	4,7		
Söylenti yayma	Kadın	165	7,86	3,8	-2,39	0,017
	Erkek	199	8,87	4,2		
Eşyalara zarar verme	Kadın	165	13,82	4,8	-2,64	0,009
	Erkek	199	15,51	6,9		
Cinsel zorbalık	Kadın	165	12,58	3,7	-4,32	0,000
	Erkek	199	15,14	6,8		

Erkek katılımcılar genel akran zorbalığı (ort= 106,36; p=0,000) ve fiziksel zorbalık (ort=42,72; p=0,000), sözel zorbalık (ort=13,76; p=0,000), İzolasyon (ort= 10,36; p= 0,000), söylenti yayma (ort=8,87, p=0,017), eşyalara zarar verme (ort=15,51; p=0,009), cinsel zorbalık (ort= 15,14, p=0,000) alt boyutlarında kadınlara göre daha fazla akran zorbalığı davranışları göstermiştir.

Tablo 4. Akran zorbalığı mağduriyeti ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Cinsiyet	Sayı	Orta	SS	t	P
Akran zorbalığı mağduriyeti (Toplam)	Kadın	165	80,92	21,84	-3,47	0,001
	Erkek	199	91,08	31,91		
Fiziksel zorbalık mağduriyeti	Kadın	165	24,19	8,25	-5,30	0,000
	Erkek	199	29,64	10,88		
Sözel zorbalık mağduriyeti	Kadın	165	11,25	4,98	-3,51	0,000
	Erkek	199	13,35	6,16		
İzolasyon mağduriyeti	Kadın	165	8,88	3,93	-1,81	0,070
	Erkek	199	9,71	4,60		
Söylenti yayma mağduriyeti	Kadın	165	6,89	2,82	-2,77	0,006
	Erkek	199	7,91	3,99		
Eşyalara zarar verme mağduriyeti	Kadın	165	12,78	4,06	-3,68	0,000
	Erkek	199	15,05	6,98		
Cinsel zorbalık mağduriyeti	Kadın	165	16,92	5,75	2,27	0,024
	Erkek	199	15,42	6,79		

Tablo 4'e bakıldığında akran zorbalığında olduğu gibi akran zorbalığı mağduriyeti ile cinsiyet arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Erkek katılımcılar genel akran zorbalığı mağduriyeti puanının (ort= 90,08) kadınlara göre (ort=80,92) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine fiziksel zorbalık (ort=29,64; p=0,000), sözel zorbalık (ort=13,35; p=0,000), söylenti yayma (ort=7,91, p=0,006), eşyalara zarar verme (ort=15,05; p=0,000) alt boyutlarında erkek katılımcılarında daha fazla mağdur olduğu ortaya çıkmıştır. Bu verilerde dikkat çekici husus ise cinsel zorbalık durumun değiştiği ve kadın katılımcıların (ort= 16,92, p=0,024) daha

fazla cinsel zorbalığa maruz kaldıklarıdır. İzolasyon alt boyutunda ise akran zorbalığı mağduriyeti ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p=0,070$).

Tablo 5. Akran zorbalığına maruz kalmalarında cinsiyetlerinin etkisi olduğunu belirten kişilerin cinsiyete göre dağılımı

		Maruz kalmamda cinsiyetimin etkisi	
		Evet	Hayır
Cinsiyet	Kadın	Sayı	82
		Yüzde	51,3
	Erkek	Sayı	33
		Yüzde	16,6
	Toplam	Sayı	115
		Yüzde	32,0

$P<0,05$

Tablo 5'te herhangi bir akran zorbalığını deneyimlemiş kişilere akran zorbalığına maruz kalmalarında cinsiyetin bir etkisinin olup olmadığı sorulmuş ve bu soruya verilen yanıtların anlamlılığı ki-kare ile test edilmiştir. Katılımcıların % 32'si maruz kalmalarından cinsiyetinin etkisi olduğunu ifade ederken, bu oran kadın katılımcılarda %51,3, erkek katılımcılarda ise %16,6 olarak tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi kadın katılımcılar akran zorbalığında maruz kalmada cinsiyetlerinin etkili olduğunu daha fazla beyan etmişlerdir.

Araştırma kapsamında ilk dikkat edilen faktör, akran zorbalığının cinsiyet ile ilişkisi ve bunun toplumsal olarak nasıl değerlendirildiğidir. Elde edilen nicel verilerde hem akran zorbalığı hem de akran zorbalığı mağduriyetinde cinsiyetin anlamlı bir değişken olduğu görülmüştür. Çalışmanın bu verileri erkeklerin zorba davranışlara daha yatkın olduğuna ilişkin çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Ateş & Yağmurlu, 2010; Atik vd., 2012; Gökkaya & Tekinsav-Sütcü, 2018; Öztürk vd., 2019; Sarı & Demirbağ, 2019; Whitney & Smith, 1993). Araştırmada ayrıca erkeklerin zorbalık davranışlarının yanında, zorbalık mağduriyetinde de ön plana çıktığı belirlenmiştir. Alt boyutları bakıldığında ise cinsel zorbalıkta kadınların, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, söylenti yayma, eşyalara zarar verme davranışlarında ise erkeklerin daha fazla mağdur olduğu ortaya çıkmıştır. Daha önce Ayas ve Pişkin (2011) tarafından yapılan çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Onların çalışmasında genel olarak erkeklerin kadınlara göre hem daha fazla zorbalık yaptıkları hem de daha fazla zorbalığa uğradıkları görülmektedir. Ancak mevcut çalışmada farklılaşan husus cinsel zorbalıkta oluşmuş ve kadınlar, erkeklere oranla cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalmışlardır.

Ortaya çıkan sonuçlara göre; toplumsal ve kültürel olarak erkeklerin zorbalık davranışlarının hoşgörü ile karşılanması etkili olduğu ve bu durumun onların daha fazla zorbalığa karışmasına yol açtığı düşünülmektedir (Walden & Beran, 2010). Bazı çalışmalar (Crick vd., 2006; Rys & Bear, 1997) kadınların ilişkisel zorbalığa daha fazla yatkın olduğuna dair bulgulara ulaşsa da, cinsiyet dayalı sosyalleşme deneyimlerinin fazla olduğu topluluklarda hem zorba davranışı sergilemenin hem de maruz kalmalarının önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu deneyimler aynı zamanda kadınlara zorbalık yapmaması gerektiğine ilişkin yoğun bir alt yapı hazırlayabilmektedir (Cecen-Celik & Keith, 2019; Ringrose & Renold, 2010).

Benzer durum nitel araştırma kapsamında elde edilen verilerle desteklenmiş ve zorbalığın hegemonik erkeklik ile ilişkili olduğunu gösteren ifadeler yaygın olarak kullanılmıştır. Bilindiği gibi Connell (2019), hegemonik erkekliğin toplumsal cinsiyet hiyerarşisi ile ilişkili olduğunu ve erkeklerin bu hiyerarşi içinde üstün konumlarını sürdürmelerini sağlayan kültürel yapılar, idealler ve pratikler bütünü olduğunu ifade etmektedir. Statik olmayan hegemonik erkeklik, erkeklerin iktidarını koruyacak şekilde tarihsel ve toplumsal koşullara göre dönüşebilmektedir. Toplumsal ilişkilerin içine yerleşen bu durum gençler arasında akran zorbalığı şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Hong vd., 2011).

Görüşmelerde kadınlar, cinsiyetlerinden dolayı eşit olmayan bir ilişkinin geliştiğini, maruz kaldıkları bazı eylemlerde kendilerinin suçlandığını beyan etmiştir. Bazı katılımcılar kadın olmanın bazı eylemlere maruz kalmadaki ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bence kız olmamızın etkisi var. Bir kere maruz kaldığımızda kimseye söyleme cesaretimiz olmuyor. Özellikle cinsel laflar ve hareketler yaptıklarında sanki suçlu bizmişiz gibi utanan, korkan ve başkasına söylemekten utanan yine biziz. Biz sessiz kaldıkça bu hareketleri yapan kişiler daha fazla yapmaya başlıyor. Bir süre sonra herkes yapıyor. Biz de alışıyoruz.” (Ayşe)

“Zorba davranışları kızlar da yapıyor, erkekler de. Tabii erkekler daha fazla yapıyor. Bazen laf atıyorlar, bazen baskı kuruyorlar, bazen dalga geçiyorlar. Bazen taciz falan gibi davranışlar da oluyor. Böyle durumlarda kendimizi korumamız dışında başka seçenek yok. Biraz müdahale edip geçiyoruz... Bitiyor mu, asla! Biz de alıştık işte. Neticede söylesek ne olacak? Bazen ‘sen de öyle yapmasıydın’ diye suçlanıyoruz. Bir erkek size laf atıyor. Çevremizdekiler bize ‘Eteğin kısa olmasın, Makyaj yapma’ diyor.” (Yeşim)

Cinsiyet eşitsizliğinin diğer bir boyutu da zorbalık sonucunda oluşabilecek tepkileri ve akran zorbalığının bildirimini engellemesidir. Çünkü cinsiyet eşitsizliği toplumsal olarak inşa edilmekte ve farklı alanlarda eşitsiz iktidar ilişkileri üzerinde şekillenebilmektedir. Bu eşitsizlik kadın ve erkeğin farklı konumlarını ifade ettiği gibi güç, prestij, kaynak vb. bir çok dağılımı da etkilemektedir (Günindi-Ersöz, 2016).

Çoğu kadın katılımcı zorbalık durumunda yasabilecekleri olası sonuçları düşünerek bildirim yapma konusunda daha isteksiz davranmaktadır.

“Bir keresinde bir arkadaşımızı tehdit etti bir çocuk. Kız korkusundan ailesine söyleyemedi. Eğer söylerse okuldan alınabileceğinden bile korkuyordu. Sadece bir öğretmenine söyledi. O da biraz müdahale etti ve konu kapandı.” (Belma)

Belma’nın ifade ettiği ve arkadaşının yaşadığı okuldan alınma korkusu ile Yeşim’in maruz kaldıkları deneyimlerde eylemleri yapan kişilere karşı maruz kalan kadınların suçlanması, genel olarak kadınların toplumsal alanda yaşadıklarının okul ortamındaki zorbalığa yansması olarak görmek mümkündür. Koca ve diğerleri (2024), söz konusu erkek şiddeti ve bunun karşısındaki kadının kaçının eğiliminin şiddetin araçsallaştırıldığı erkeklik ideolojisi ile ilgili olduğu belirtir. Aynı durum kadınların daha fazla cinsel zorbalık mağduru olmasının temel nedeni olarak gösterilebilir. Bazı katılımcıların cinsiyetlerinden dolayı söz konusu maruz kaldıkları davranışları bildirmede isteksiz olmaları, onların savunmasız hedefler olarak görülmeleri etkili olabilmektedir (Popp & Peguero, 2011). Yine bu bildirim eksikliği hâkim erkeklik ideolojisinin beslenebildiği durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eroğlu (2009), bu durumu erkeklerin yetişme kültürüne ve bu davranışların erkekliğin göstergesi olmasına bağlamaktadır. Yine erkeklerde şiddet ve saldırganlığı etraflarındaki insanlarla bir iletişim biçimi haline gelmesi (Morkan-Şahin & Aral, 2023), buna karşın kadınlarda saldırgan davranışlarının bastırması ve kadınların itaatkârlığa zorlanması önemli rol oynayabilmektedir.

Okul Kültürü ile İlişkili Bulgular

Katılımcıların devam ettikleri okulun özellikleri ve kültürü sorunun diğer önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Katılımcıların lise türleri ile akran zorbalığı ve mağduriyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir

Tablo 6. Lise türlerine göre akran zorbalığı ve mağduriyeti

		Sa n	Ortala ma	SS	F	P	Fark
Akran Zorbalığı	Meslek Liseleri	14	105,09	31,	4,76	0,0 09	3<1
	Mahalli Anadolu Liseleri	14	99,27	20,			
	Fen ve Sınavlı Anadolu	82	94,98	11,			
Akran Zorbalığı Mağduriyeti	Meslek Liseleri	14	94,11	36,	11,14	0,0 00	3<1
	Mahalli Anadolu Liseleri	14	84,60	22,			
	Fen ve Sınavlı Anadolu	82	76,55	13,			

Hangi liseler arasında anlamlı farklılıkların olduğuna ilişkin anova testi sonuçlarına göre Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama puanlarının (ort=105,09) Fen ve Sınavlı Anadolu Lisesi öğrencilerine göre (ort=94,98) yüksek olduğu ve iki lise arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Akran zorbalığı mağduriyetine bakıldığında ise Meslek Lisesi öğrencilerinin (ort=94,11) Mahalli Anadolu Lisesi (ort=84,60) ve Fen ve Sınavlı Anadolu Lisesi (ort=76,55) öğrencilerine göre daha fazla akran zorbalığı deneyimledikleri tespit edilmiştir.

Türkiye’de merkezi sınavlarda başarılı öğrencilerin Fen ve Sınavlı Anadolu Liselerine, başarısız olan öğrencilerin ise Meslek Liseleri’ne yerleştiği görülmektedir. Bu durum dikkate alındığında akademik başarı ile akran zorbalığı arasında ilişki olduğu dikkat çekecektir. Bu konuda Ayas ve Pişkin (2011) okul türleri ile zorbalık ve zorbalığa maruz kalmada anlamlı farklılıkların olduğunu belirlemiştir. Çalışmalarında zorbalığa en fazla maruz kalan okul türünün, Endüstri Meslek Lisesi, en az maruz kalan okul türünün ise Anadolu Lisesi öğrencileri olduğu ve en az zorbalığı ise Anadolu Lisesi öğrencilerinin yaptığını ortaya çıkarmıştır. Benzer bulgular Genç (2007) ve Kyriakides ve diğerlerinin (2013) çalışmasında da görülmektedir. Yine Morkan-Şahin ve Aral (2023), akademik başarılarını düşük olarak algılayan ergenlerin, zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarının daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir. Bunun yanında ilişkiyi farklı okumanın da mümkün olabileceğini, akran zorbalığında bulunmanın veya akran zorbalığına maruz kalmanın da akademik başarıyı etkileyebileceğini ifade etmişlerdir.

Çalışmada elde edilen nitel veriler ise yarattığı kültür anlamında okul iklimi ve bunun mekân ile ilişkisinin önemli olduğunu göstermiştir. Okul kültürü, bir bütün olarak inşa edilen, öğrenci, öğretmen ve idarecilerin davranışlarını yönlendiren önemli bir olgudur. Ömer ve Ali, Meslek Liselerine bakış açısını, öğretmenlerin/idarecilerin tutumlarını ve öğrencilerin davranışlarını akran zorbalığı olgusu üzerinden anlatan iki önemli örnek olmuştur.

“Okulumuz iyi bir okul değil. Zaten başarılı olsaydık bu okula gelmezdik. Çoğu diploma almaya çalışıyor. Bizde de eğitim yok. Öğretmenler de öyle

bakıyor. Meslek Lisesi olunca herkes her şeyi yapabiliyor. Bir de bizim okulumuzda çeteleşme çok. Gruplar var. Sen onlara bir şey yapamıyorsun. İtiraz etsen kalabalıktırlar. Onların baskısı oluyor.” (Ömer)

“Öğretmenlere söylüyoruz. Bir-iki uyarı etki etmiyor işte. Öğretmenler engel olmuyor. Okul müdürü çağırıp bağırıyor ama sınıfa geldi mi aynı şey. Meslek lisesi olunca her şeyi bekleyeceksin... Bazen biz de yapıyoruz.” (Ali)

Orhan ise okullarının bulunduğu çevre ve bunun okul içine yansımaları şu şekilde beyan etmiştir.

“Okulumuz Anadolu Lisesi. Ama başarılı bir okul değil. Okulumuzun olduğu mahallede tehlikeli. Etrafta çeteler var. Okullara bile giriyorlar. Okulda disiplin yok. Öğretmen ve idareciler iyi ama onlar da çaresiz. Düzelmüyor işte. Baskı da var, tehdit de var. Bazen dövüyorlar da... Kızlara laf atma zaten çok fazla. Onlar da alıştılar. Onlar da aynı küfürleri yapıyor.” (Orhan)

Son olarak Seda, fırsat eşitliğinin sadece eğitime erişimde değil aynı zamanda huzurlu ve rahat bir ortam için de etkili olduğunu ifade etmiştir. Çünkü okulların belirli yönleri öğrenciler arasında zorbalığa yol açma olasılığını artırmaktadır. Okulun sosyal bağlamının etkili olduğu okul iklimi, kuralları ve ahlaki değerleri yıkıcı davranışları azaltmada tüm aktörler için (idareci, öğretmen, öğrenci) etkilidir (Yoneyana & Naito, 2003).

“Duyuyoruz işte. İyi okullarda daha az sorun oluyor. İyi okullarda da var. Ama bu kadar değil. Mahalleri iyi, öğretmenler ilgili, öğrenci de başarılı ve efendi olunca daha az oluyor.” (Seda)

Eğitim kalitesini artırma, öğrencileri akademik ve mesleki olarak ayrıştırıp daha iyi bir eğitim ortamı yaratma fikri üzerinden inşa edilen reel durum, okullar arasında eşitsizliği artırdığı görülmekte ve bu durumun akran zorbalığı bağlamında kendisini gösterdiği dikkat çekmektedir. Verilerde okulun akademik başarısı ile başarının/başarısızlığın öğrenci-öğretmen/idare ilişkisinde yarattığı şiddet iklimi ve bu iklimin normalleşmesi veya kabullenme biçiminin rol oynadığı ifade edilmiştir. Meslek liselerinde zorbalığın önüne geçmeye dönük bir sınıf ve okul ikliminin olmaması, bu konuda akademik başarı üzerinden çözüm arayışlarının gelişmemesi ve bunun öğrenci üzerinde bıraktığı etki akran zorbalığının yerleşmesini kolaylaştırmaktadır (Doğan & Keleş 2023). Nitekim bu konuda Yurtal ve Yaşar (2018), sınıf yönetimin önemli olduğunu, takdir edilen sınıflarda akran zorbalığının düşük; başıboş, aldırılmaz sınıf yönetiminin ise zorbalığın yüksek olduğunu belirlemiştir. Yine özellikle akran zorbalığına maruz kalmaları açısından öğretmen

ile iletişim ve öğretmene bildirildikten sonra öğretmenin zorbalığı yönetme biçimi oldukça önemlidir. Bu konuda öğrencilerin bildirim ile ilgili yaşayabilecekleri endişe veya korku kurban olma durumunu artırabilmektedir. (Barboza vd., 2009; Richard vd. 2012; Şen & Doğan, 2021). Hem sınıf iklimi hem de öğretmen ile iletişimi okul yönetimi açısından da ifade etmenin mümkün olduğu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Eğitim kurumunun yaratabildiği fırsat eşitsizliğine dair diğer bir durum ise mekân ile ilişkisi olarak, okulların dezavantajlı bir bölgede bulunması ya da dezavantajlı gruplarca tercih edilmesidir. Katılımcılarla vurgulanan bu husus Koca ve diğerlerinin (2024) çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Onlara göre dezavantajlı bölgede bulunan okullarda öğrenim gören öğrencilerde zorba kişilik eğilimlerinin yüksek iken; avantajlı bölgede bulunan okullarda öğrenim gören öğrencilerin ise zorbalık eğilimi düşük olmuştur. Bu durumun altında yatan temel faktör ise okulun bulunduğu bölgenin koşulları içinde bir kültürün gelişmesine engel olamamasıdır. Bu anlamda okulların bir bütün olarak ürettiği değer, norm ve okul ikliminin okuldaki şiddet yönelimi üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Kocaşahan, 2012). Welsh ve diğerleri (2000), bu durumun okulun bulunduğu çevrenin özellikleri ile ilişkili davranışları güçlendirerek, idareciler, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki günlük etkileşimleri yapılandıran okul kültürü içinde çeşitli normlar, beklentiler, ödüller ve yaptırımlar sisteminin oluşmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Aile Özellikleri

Son olarak aile özellikleri incelenmiştir. Tablo 7’de katılımcıların aile gelir grubu ile akran zorbalığı ve akran zorbalığı mağduriyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve aralarında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Akran zorbalığı ve mağduriyetin aile gelir grubu ile ilişkisi

		Sa	Ortala	SS	F	P	Fark
Akran Zorbalığı	Alt Gelir Grubu	12	104,29	30,	3,61	0,028	3<1
	Orta Gelir	13	101,19	19,			
	Üst Gelir Grubu	11	95,74	22,			
Akran Zorbalığı Mağduriyeti	Alt Gelir Grubu	12	94,53	32,	10,37	0,000	3<1
	Orta Gelir	13	85,95	22,			
	Üst Gelir Grubu	11	78,15	27,			

Hangi gelir grubunu ile akran zorbalığı ve mağduriyeti arasında anlamlı farklılıkların olduğuna ilişkin anova testi sonuçlarına göre; alt gelir grubunda olduğunu beyan eden öğrencilerinin ortalama puanlarının (ort=104,29) üst gelir grubunda olduklarını beyan eden öğrencilere göre (ort=95,74) yüksek olduğu ve iki gelir grubu arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Akran zorbalığı mağduriyetine bakıldığında ise alt gelir grubuna mensubu olduklarını beyan eden öğrencilerinin (ort=94,53) orta gelir grubu (ort=85,95) ve üst gelir grubu (ort=78,15) öğrencilerine göre daha fazla akran zorbalığı deneyimledikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 8. Akran zorbalığı ve baba eğitim düzeyi arasındaki ilişki

		Sa	Ortala	SS	F	P	Fa
Akran Zorbalığı	İlkokul ve	88	98,95	26,	0,71	0,547	
	Ortaokul	84	101,85	27,			
	Lise	11	102,63	24,			
	Üniversite	82	98,18	18,			
Akran Zorbalığı Mağduriyeti	İlkokul ve	88	87,85	29,	2,86	0,037	4<2
	Ortaokul	84	90,17	31,			
	Lise	11	88,37	28,			
	Üniversite	82	78,66	21,			

Tablo 8’de katılımcıların babalarının eğitim düzeyi ile akran zorbalığı ve mağduriyeti arasındaki ilişki gösterilmiştir. Baba eğitim düzeyi ile akran zorbalığı davranışı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=0,547$). Buna karşı akran zorbalığı mağduriyetinde bazı eğitim düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($p=0,037$). Hangi eğitim düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğuna ilişkin analizde, babaları üniversite eğitim düzeyinde olan çocukların babaları ortaokul düzeyinde eğitime sahip çocuklara oranla daha az akran zorbalığına maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Tablo 9. Akran zorbalığı ve anne eğitim düzeyi arasındaki ilişki

		Sa	Orta	SS	F	P	Fa
Akran Zorbalığı	İlkokul ve	19	101,5	27,	3,75	0,011	3,4<2
	Ortaokul	77	106,0	25,			
	Lise	55	93,75	17,			
	Üniversite	39	94,15	12,			
Akran Zorbalığı Mağduriyeti	İlkokul ve	19	90,05	30,	8,53	0,000	3<1,2<4<1,2
	Ortaokul	77	92,39	28,			
	Lise	55	75,00	19,			
	Üniversite	39	73,28	14,			

Anne eğitim düzeyi ile akran zorbalığı ve mağduriyeti arasındaki ilişkiye bakıldığında; baba eğitim düzeyindeki ilişkiden farklı olarak, hem akran zorbalığı davranışında ($p=0,011$) hem akran zorbalığı mağduriyetinde ($p=0,000$) anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Akran zorbalığı davranışında anneleri lise ve üniversitesi eğitimine sahip çocuklar, anneleri ortaokul eğitimine sahip çocuklara oranla daha az akran zorbalığı davranışı göstermektedir. Yine anneleri üniversite ve lise düzeyinde eğitime sahip çocukların, anneleri ilkokul ve altı ile ortaokul

düzeyinde eğitime sahip annelerin çocuklarına göre akran zorbalığından daha az mağdur oldukları ortaya çıkmıştır.

Nicel verilere bakıldığında gelir durumu ve ebeveyn eğitim düzeyinde anlamlı farklılıklar gözlemlenmiş ve akran zorbalığında düşük sosyoekonomik koşulların etkili olduğunu gösteren çalışmalar (Çarkıt & Bacanlı, 2020; Danacı & Çetin, 2016; Özkan & Çifci, 2010) ile paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Ebeveyn nitelikleri ile ilgili olarak anne baba eğitim düzeyinin artması ile zorbalık ve zorbalık mağduriyetinin azaldığına dair farklı çalışmalarda da ortaya çıkmıştır (İşsever, 2020; Jansen vd., 2012; Keskin, 2010; Semiz, 2018). Ebeveyn eğitim düzeyi zorbalığı açıklamaya tek başına yeterli olmamakla beraber, daha iyi eğitim düzeyinin farkındalık, iletişim, rol model olma, disiplin yöntemleri gibi doğru ebeveynlik yaklaşımlarını beslemesi ve bu hususlarda üzerinden akran zorbalığını etkilemesi muhtemeldir (Espelage & Swearer, 2010).

Aile ve ebeveynler akran zorbalığı konusunda önemli bir grubu oluşturmaktadır. Ebeveynlerin nitelikleri ve çocukları ile ilişkilerinin bu konuda belirleyici olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir. Bireysel görüşmelerde Kadir ve Seda ebeveynlerin okul ile kurdukları zayıf ilişkiyi ve bunun akran zorbalığındaki etkisini şu şekilde açıklamıştır.

“Ailem çok bilinçli değil. Beni koruyamaz zaten. Söylesem belki aşırı büyük bir şey olursa karışır. O zaman kavga olacak. Yoksa ‘biri bana laf söyledi, dalga geçti’ dersem, ‘sen de yap’ derler.” (Kadir)

“Anne babam okul okumamış. Okula hiç gelmez zaten... Bana cinsel laflar söylediklerinde, taciz yaptıkların anne babam ya da abime söylesem büyük kavga çıkar. Belki beni okuldan alırlar... Şimdi düşünüyorum üç yıldır bir-iki kere gelmiş babam okula.”(Seda)

Ali ise ailenin eğitim ve maddi durumlarından dolayı okulu önemsemediğini ve bunun hem zorbalık yapma hem de maruz kalmada etkili olabileceğini vurgulamıştır.

“Annem okuma yazması yok. Okula gelmezler zaten. Babam da işçi, sürekli çalışıyor. Okulda yaşananlardan hiç haberi yok. Bana yapılan bir şeyden haberi olmaz. Belki yüzüm gözüm şişerse, kanarsa haberi oluyor. O da ‘konu kapandı’ diyorum, bitiyor. Açıkçası bende kavgaya karıştım. Ben de dövdüm. Hocalar kızıyor. Dışarı da devam ediyoruz. Ben de çok fazla dövdüm açıkçası... Ailem biraz okula gelseydi, ilgilenseydi belki bu olaylar daha az olurdu” (Ali)

Çalışmanın nitel verilerinde ailelerin eğitim düzeylerine, ilgisizliklerine, güçlü bir destek sistemi oluşturmanın ötesinde koruyucu veya olumsuz davranışlardan alıkoyacak donanımına sahip olmadıkları vurgulanmaktadır. Ebeveynlerin okula ilgisizlikleri aynı zamanda katılımcıların okul ile ilişkisine yansımakta ve okulda daha fazla zorbalık yapmalarına ya da zorbalığa maruz kalmalarına yol açabilmektedir (Nansel vd., 2001). Bu anlamda aileden alınmayan sosyal desteğin okulda devam etmesi söz konusu davranışların gelişmesine vesile olmakta ve bu davranışlar için önlem alınmasını zorlaştırmaktadır (Coyle vd., 2017; Çetin, 2024; Yaban vd., 2013).

Okul tercihleri ile ilişkili olarak aile özelliklerinde dikkat çeken husus, sınıf eşitsizliklerinin etkili olduğudur. Toplumsal olarak sınıf eşitsizliği, ekonomik boyutunun yanında sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşabilmeyi ifade eder. Nitekim Bourdieu (2010), bireyin toplumsal hareketliliğinde ve eşitsizliklerde kültürel, sosyal ve ekonomik sermayenin önemli rol oynadığını ifade eder. Yine mekânsal farklılaşma ayrımcılık pratiklerini ve dolayısıyla eşitsizlikleri besleyebilmektedir (Alpman, 2019). Bu şekilde ortaya çıkan koşullar çocuk ve gençlerin şiddet ile ilişkisini belirlemektedir.

SONUÇ

Akran zorbalığının bireyler arasındaki güç eşitsizlikleri ile ortaya çıktığı ve bu şekilde sürdürüldüğüne dair yaygın kanaat söz konusudur. Gerçekten de eşitsizliklerin farklı bir yöntem ile şiddet/saldırganlık ve bunun özel boyutu olan akran zorbalığında görünür olmasının arkasında yatan sosyolojik gerçekliğe dikkat çekmek önemli olmaktadır. Bu durumda akla şu soru gelmektedir: “Eğer akran zorbalığı güçlü olanın güçsüz olan üzerinde yarattığı bir baskı ve şiddet biçimi ise bu eşitsizliğin arka planında yatan faktörler nelerdir?” Bu noktada aslında toplumda yaygın eşitsizliğin zorbalık ile akranlar arasında yeniden inşa edildiği, sürdürüldüğünü ve bunun kabul ettirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Cinsiyet, okul ve ailenin zorbalık ile ilişkisine dair yoğun çalışmalar yapılmış ve bu konuda zengin bir literatür bırakmaktadır. Ancak sosyolojik olarak vurgulanması gereken husus bu zorbalığın bir anda ortaya çıkan bir özellik değil, sosyo-kültürel arka plana sahip olduğu gerçekliğidir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların cinsiyet, okul kültürü ve aile özelliklerine vurgu yaptıkları, bu durumun bir sosyal destek sistemi olmasının ötesinde, sıkıntı yaşamalarına neden olan sosyal çelişkiler olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Bu çalışmada sorunun sosyal ve kültürel yönü analiz edilmiş ve akran zorbalığına maruz kalanlar ya da akran zorbalığı faillerinin olayı

anlamlandırmalarında toplumsal dinamiklerin rolü üzerinde durulmuştur. Özellikle zorbalığın bireyler arasındaki sıradan ya da genel saldırganlıklar olarak değil, toplumsal süreçler ve eşitsizlikler şeklinde şekillenmiş normatif davranışlar olarak ele alınabildiği görülmektedir. Cinsiyet, ekonomik durum, aile özellikleri ve okul kültürü gibi faktörler akran zorbalığı ile anlamlı ilişkisi sorunun toplumsal bağlam içinde incelenmesini önemli hale getirmektedir. Bundan dolayı akran zorbalığını sadece görünür boyutu üzerinden değil aynı zamanda arkasında yatan gerçekleri anlayacak perspektifle ele alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak, dezavantajlı bölgelerde, okullarda ve dezavantajlı ailelerde mensup dezavantajlı bireylerin daha fazla zorbalık yapıp daha fazla mağdur edildikleri bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durum sorunun kültürel boyutunu göstermesinin yanında daha geniş bir şekilde ele alınmasına ve kurumsal müdahaleler gerektirebildiğine dair bir kanaat oluşturabilmektedir. Yine toplumsal cinsiyet, sosyo-ekonomik faktörler, okul iklimi ve kültürü, akran zorbalığının görünmezliğine katkı veren özelliğe sahiptir. Bu durum akran zorbalığında sosyolojinin konuyu ele alabileceğini, kalıcı ve etkili çözümlere destek olabileceğini göstermektedir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Alpman, P. (2019). Mekân, kimlik, sınıf: Farklar neden bir arada barınamazlar? *İdealkent*, 10 (26), 373-401.

Ateş, A. D. & Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2 (1), 31-37.

Atik, G., Özmen, O. & Kemer, G. (2012). Bullying and submissive behaviour. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45, 191-208.

Ayas, T. & Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568.

Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 316-324.

Barboza, G.E., Schiamberg, L.B., Oehmke, J., Korzeniewski, S.J., Post, L.A. & Heraux, C.G. (2009). Individual characteristics and the multiple contexts of adolescent bullying: An ecological perspective. *J. Youth and Adolesc*, 38, 101-121.

Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. M.M. Şahin & A. Z. Ünal (Der), *Sosyal sermaye içinde* (45-75). İstanbul: Değişim Yayınları.

Cecen-Celik, H. & Keith, S. (2019). Analyzing predictors of bullying victimization with routine activity and social bond perspectives. *Journal of Interpersonal Violence*, 34 (18), 3807-3832.

Connell, R. W. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Coyle, S., Demaray, M. K., Malecki, C. K., Tennant, J. E. & Klossing, J. (2017). The associations among sibling and peer-bullying, social support and internalizing behaviors. *Child & Youth Care Forum* (46), 895- 922.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Cullerton-Sen, C., Jansen-Yeh, E. & Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27 (3), 254-268.

Çarkıt, E. & Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: Öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (24), 2545-2583.

Çetin, E. (2024). Algılanan Sosyal desteğin akran zorbalığı mağduriyeti etkisinde boyun eğici davranışların aracı rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (3), 262-276.

Danacı, M. Ö. & Çetin, Z. (2016). Erken çocukluk döneminde görülen okul zorbalığı davranış eğilimlerinin çocukların kişisel/sosyal–dil–motor gelişimleri ile olan ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3 (2).53-72.

Doğan, S. & Keleş, O. (2023). Nedenleri sonuçları ve çözüm önerileri bağlamında akran zorbalığı: Bir olgubilim çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 1-24.

Donoghue, C. & Pascoe, C. J. (2023). A sociology of bullying: Placing youth aggression in social context. *Sociology compass*, 17 (4), e13071.

Donoghue, C., Raia-Hawrylak, A., Harger, B., Ohanian, N., Shahin, S. & Steimle, A. (2023). Using the sociological perspective to reduce bullying in schools: The case for a school sociologist. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-8.

Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.

Espelage, D.L. & Swearer, S.M. (2010). *Bullying in North American schools*. London and New York: Routledge.

Genç Hayat Vakfı (2015). *Liseli gençler ve akran Zorbalığı: İstanbul örneği*. <http://genchayat.org/wp-content/uploads/2015/11/AkranZorbaligiRapor.09.10.15.pdf>. (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Gökkaya, F. & Tekinsav-Sütçü, S. (2018). Ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı rolü. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), 43–70.

Günindi-Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Heise, T. (1998) Violence against women, an integrated ecological framework. *Violence* 4, 267-290.

Hong, J. S., Cho, H., Allen-Meares, P. & Espelage, D. L. (2011). The social ecology of the Columbine High School shootings. *Children and Youth Services Review*, 33, 861-868.

İşsever, G. (2020). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ile aile aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Jansen, P. W., Verlinden, M., Berkel, A. D., Mieloo, C., van der Ende, J., Veenstra, R., ... Tiemeier, H. (2012). Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter? *BMC Public Health*, 12 (1).

Keskin, T. (2010). *İlköğretim okullarındaki öğrencilerin akran zorbalığının benlik saygısıyla ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2), 149-174.

Koca, S., Direk, F., Işım, A. T., Can, H. C. & Taştan, Z. (2024). Avantajlı ve dezavantajlı okullarda öğrenim gören öğrencilerin akran zorbalık düzeyleri. *Sports Science*, 14 (1), 26-34.

Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık* (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kyriakides, L. Creemers, B.P.M., Papastilianou, D. & PapadatouPastou, M. (2013). Improving the school learning environment to reduce bullying: An experimental study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58 (4), 453–78.

Lai, T. & Kao, G. (2018). Hit, robbed, and put down (but not bullied): Underreporting of bullying by minority and male students. *Journal of Youth & Adolescence*, 47, 619–635.

Migliaccio, T. & Raskauskas, J. (2016). *Bullying as a social experience: Social factors, prevention and intervention*. London: Routledge.

Morkan-Şahin, M. & Aral, N. (2023). Ergenlerin Akran zorbalığı algıları ile öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (3), 1106-1122.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among us youth. *JAMA*, 285 (16), 2094–2100.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishers.

Olweus, D. (1996). *The revised olweus bully/victim questionnaire*. Research center for health promotion (HEMIL Center), University of Bergen.

Özkan, Y., & Çifci, E., G. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9 (2), 576-586.

Öztürk, A., Tezel, A. & Öztürk, F. Ö. (2019). Bir ortaöğretim kurumunda akran zorbalığının değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 11 (1), 82-88.

Pascoe, C. J. (2013). Notes on a sociology of bullying: Young men's homophobia as gender socialization. *QED: A Journal in GLBTQ Worldmaking*, (1), 87-104.

Peguero, A. A. (2012). Schools, bullying, and inequality: intersecting factors and complexities with the stratification of youth victimization at school. *Sociology Compass*, 6 (5), 402-412.

Popp, A. M. & Peguero, A. A. (2011). Routine activities and victimization at school: The significance of gender. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, 2413-2436.

Richard, J. F., Schneider, B. H. & Mallet, P. (2012). Revisiting the whole-school approach to bullying: Really looking at the whole school. *School Psychology International*, 33, 263-284.

Ringrose, J. & Renold, E. (2010). Normative cruelties and gender deviants: The performative effects of bully discourses for girls and boys in school. *British Educational Research Journal*, 36, 573-596.

Rys, G. S. & Bear, G. G. (1997). Relational aggression and peer relations: Gender and developmental issues. *Merrill-Palmer Quarterly* 43 (1), 87-106.

Sarı, C. & Demirbağ, B. C. (2019). İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: İlçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1 (3), 119-131.

Semiz, S. (2018). *Erken çocukluk döneminde görülen akran zorbalığının duygusal zekâ ve aile değişkenleri temelinde incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Şen, Z. & Doğan, A. (2021). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının, akran zorbalığı ile baş etme stratejilerinin ve algıladıkları okul ikliminin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 46, 43-62.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2020). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. M. Baloğlu (Ed.) (6. basımdan çeviri) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Tavakol, M. & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53.

Volk, A. A., Dane, A. V. & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34 (4), 327-343.

Walden, L. M. & Beran, T. N. (2010). Attachment quality and bullying behavior in school-aged youth. *Canadian Journal of School Psychology*, 25 (1), 5–18.

Welsh, W. N., Stokes, R. & Greene, J. R. (2000). A macro-level model of school disorder. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37, 243–83.

Whitney, I. & Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior, middle and secondary Schools. *Educational Research* 35, 3-25.

Yaban, E. H., Sayil, M. & Tepe, Y. K. (2013). Erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28 (71), 20.

Yoneyama, S. & Naito, A. (2003). Problems with the paradigm: The school as a factor in understanding bullying (with special reference to Japan). *British Journal of Sociology of Education*, 24 (3), 315-330.

Yurtal, F. & Yaşar, M. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi profillerine göre sınıflarında görülen akran zorbalığı. *SDÜ Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 64-75.